

Ратомир Веселиновић¹

ПУТОПИС КАО ДЕО ВАНУЦБЕНИЧКЕ ГЕОГРАФСКЕ ЛИТЕРАТУРЕ

„Носи стари капут и купи нову књигу“
Austin Phelps (амерички конгресмен и педагог)

Извод: У овом раду указано је на значај вануцбеничке географске литературе у настави географије. Рад садржи и мој предлог путописа на српском и српско-хрватском језику (укључени су и домаћи и страни писци) који може послужити студентима у току студирања и наставницима за припрему и извођење предавања. Листа понуђених путописа није коначна и отворена је за допуну од стране студената и наставника у циљу њеног побољшања.

Кључне речи: географска вануцбеничка литература, путопис, настава географије

Abstract: This work points to the importance of non-text book geographical literature in the teaching of geography. Work also includes my proposal travelogues in Serbian and Serbian-Croatian language (included in both domestic and foreign authors) that can serve students in the course of study and preparation of teachers for teaching and performing. List of travelogues is not the final choice and is open to amendment by the students and teachers to its improvement.

Key words: geographical non-text book literature, travel, teaching geography

Увод

На основу анкета које су спроведене 2007. и 2008. године са студентима прве године Географског факултета (смер географија), дошло се до разочаравајућих података да већина студената током основне и средње школе није прочитала знатно више од обавезне уцбеничке географске литературе. Незаинтересованост ученика средњих школа и студената један је од социолошких проблема савременог друштва, којима би требало посветити посебну пажњу. У ишчекивању комплексне студије на ту тему, одлучио сам да дам мали допринос тиме што ћу студентима и наставницима предложити поједине наслове који им могу бити од користи прво током студирања, а касније при припреми и извођењу предавања.

Листу коју ћу навести добрим делом чине књиге које су својевремено утицале на мене самог да се одлучим за студије географије. Циљ овог

---

¹ Ратомир Веселиновић, апсолвент Географског факултета, Београд

рада између осталог јесте и да придобије студенте да прочитају неке од тих књига и да уоче како је за путовање најважнија воља, а не новац и визе: скоро да ниједан од наведених писаца није потицао из богате породице, нити је за своја путовања издвајао велике своте новца.

Дефиниција путописа

Шта је то што називамо *вануџбеничка географска литература*?

Вануџбеничку географску литературу чине путописи (понекад и остала књижевна дела) и научно–популарна дела, како из области географије тако и географији сродних наука, природних (астрономије, геологије, биологије) и друштвених (историје, етнологије, археологије), у којима се дочарава географски амбијент, а читаоце (ученици, студенти) анимирају и мотивишу на упознавање географске стварности. Намена ове врсте литературе је да поспешу савладавање географских садржаја и ученицима приближи програмом прописану наставну грађу. У комбинацији са уџбеником, она служи и као допунски извор географских информација. Најзначајнији део географске литературе заправо јесте **путопис**. *Путопис представља књижевни род, врсту и научне и популарне литературе, слободно уметничко препричавање доживљеног, проткано пишчевим освртима на савремена и прошла збивања* (Мала енциклопедија, 1975). Зависно од карактера, путопис је често извор разних географских, историјских, етнолошких и других занимљивих података. Путописац може да поштује начела науке, објективност, истинитост и чињенице, али путопис може да представља и чиста фикција. На пример, најзанимљивије романе о прошлорековној Америци написао је странац, Карл Мај, у затвору, а да никада пре тога није био у Америци. Као књижевни род путопис је веома стар. Елементи путописа могу се наћи још и у чувеној *Хомеровој Одисеји*, у делима *Херодота* (који је био један од највећих путника свога времена) и у *Цезаровим* описима Галије. Бродски дневници које су водили знаменити морепловци из периода Великих географских истраживања (Колумбо, Веспучи, Хумболт...), који су у потрази за новим земљама и богатствима често прелазили велике раздаљине, представљају право путописно и географско благо. Неретко су делови оригиналних путописа касније уграђиване у авантуристичке романе.

Врсте путописа

Дефинисати путописну литературу не значи само одредити књижевне чиниоце дела, већ и многе друге комплексне елементе који узмичу устаљеним категоризацијама. Тешко је одредити чак и разлику између *књижевног* и *некњижевног путописа*. За географе су много значајнији путописи у којима

писац износи разне занимљивости, податке о културама, историји, док је за књижевност значајан путопис у којем поред свих ових података и сведочанства писац показује и своје емоције и утиске. Поред тога, често се дешавало да би после путовања и открића, следило оно што је у потпуности превазилазило и културне и књижевне тежње путописа насталих у тим приликама. Дobar пример је књига *Трагом Атлантиде (Експедиција Фосет)*, аутора Перси Харисон Фосета, у којој овај изузетни путолов и етнолог (члан *Британског Краљевског Географског друштва*), који је имао за циљ да премери и уцрта границе Боливије почетком 20. века, исписује читаве стране дневника у којима наводи разне податке занимљиве за географе, етнологе, историчаре; ти подаци су и данас релевантни на пољу ових наука и представљају полазну основу за сваку озбиљнију студију о овој земљи. И формално одређење путописа је неизвесно јер су се путописци огледали у готово свим књижевним облицима. Може настати у било каквој форми, прози или стиху, може бити написан као роман, писмо, путописни фељтон или есеј, репортажа, културно историјска, или било која друга расправа, може пружати обиље фактографских података, или бити сасвим лична импресија аутора. Има и случајева када чист књижевни род прерасте у путопис: то се десило *Доситеју Обрадовићу*, *Браниславу Нушићу* и *Стевану Пешићу*, и многим другим писцима, када су њихове аутобиографије постепено прерасле у путопис, иако им то није била првобитна идеја. По много чему путописи подсећају на *дневнике*. Они, заправо, и јесу својеврсни дневници са путовања, вођени ако не сваки дан, а оно бар данима који су на писца оставили најлепши утисак. Смисао путописа је у томе да поучи, да побуди истраживачку или авантуристичку страст, да забава, задовољи радозналост, али и да покаже ауторову памет, ученост, смисао за лепим, сналажљивост.

Мој избор путописа

Листа понуђене литературе представља листу путописа које би, према мом мишљењу, сваки студент и наставник географије требао да прочита и да је има у личној библиотеци. Лична библиотека је главни део радног окружења, и предуслов за право учење и ефикаснију припрему предавања. На наредној листи су и неки наши савременици, са српског и српко-хрватског језичног подручја, као што су, на пример, Борна Бебек, Жељко Малнар, Стеван Пешић, Јожа Хорват, Момо Капор и Јелена и Србољуб Којадиновић. Они спадају међу оне малобројне који се у данашње време упуштају у опасне авантуре. Већина наведених књига може се наћи у Библиотеци града Београда и у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”, док неке од њих спадају у стара и вредна издања. Ради лакшег сналажења корисника, сортирао сам их у три групе.

Класични, историјски путописи и биографије

- А. Чери Герард, *Најгоре путовање на свету*, Просвета, Београд, 1953.
Аркади Фидлер, *Канада мирише на смолу*, Вук Караџић, Београд, 1965.
Бенедикт Курипешки *Путопис кроз Босну, Србију, Бугарску и Румелију*, Чигоја штампа, Београд, 2001.
Бернардо Карваљо, *Девет ноћи*, Лагуна, Београд, 2005.
Бернардо Карваљо, *Монголија*, Лагуна, Београд, 2006.
Давид Фридрих Вајнланд, *Руламан*, НИП Сарајево, 1957.
Данијел Келман, *Премеравање света*, Дерета, Београд, 2007.
Дени Геђ, *Папагајева теорема*, Геопоетика, Београд, 2002.
Драган Миленковић, *Јапан за почетнике*, Супер принт и Српско-јапанско друштво „Београд-Токио”, Београд, 2007.
Драгиша Поповић, *Сибир чудо без чудеса*, Делта прес, Београд, 1967.
Ђорђе Раденковић, *Пустуња и људи*, Матица Српска, Нови Сад
Е.М.Форстер, *Једно путовање у Индију*, Просвета, Београд, 1947.
Евлија Челебија, *Путопис- одломци о југословенским земљама*, ИРО Веселин Маслеша, Сарајево, 1979.
Ернесто Гевара, *Дневник моторциклисте*, Магуардеа, Београд, 2002.
Жељко Малнар и Борна Бебек, *У потреси за стакленим градом*, Властито издање, Загреб, 1986.
Ирвинг Стон, *Чудесни путеви постанка*, Аугуст Цесарец, Загреб, 1985.
Исидора Секулић, *Писма из Норвешке*, Народна књига, Београд, 1947.
Јован Дучић, *Са Медитерана*, Академска књига, Нови Сад, 2009.
Јустејн Гордер, *Софијин свет*, Геопоетика, Београд, 2002.
Луис Сепулведа, *Патагонија експрес*, Паидеиа, Београд, 2001.
Љубомир Ненадовић, *Писма из Италије*, Младо поколење, Београд, 1961.
Марко Поло, *Милион*, Рад, Београд, 1983.
Милош Црњански, *Роман о Лондону*, Нолит, Београд, 1977.
Михаило Петровић Алас, *Путописи*, ЗУНС, 1997.
Норберт Фрид, *Насмејана Гватемала*, Вук Караџић, Београд, 1966.
Пабло Неруда, *Признајем да сам живео*, БИГЗ, Београд, 1975.
Перси Харисон Фосет, *Трагом Атлантиде*, Досије, Београд, 1991.
Пјер Ла Мир, *Мулен руж-роман о животу Анрија де Тулуз-Лотрека*, Космос, Београд, 1954.
Рене Белбеноит, *Сува гилотина*, Анте Велзек, Загреб, 1940.
Сава Бјелановић, *Кроз славенске земље*, Чигоја штампа, Београд, 2003.
Светлана Велмар-Јанковић, *Дорћол*, Просвета, Београд, 1991.
Станимир Коле Атанацковић, *Пут на крај света за 183 дана*, Чигоја, Београд, 2002.
Станислав Краков, *Кроз Јужну Србију*, Време, београд, 1926.
Стеван Пешић *Катманду*, Просвета, Београд, 1991.
Стеван Пешић *Сарат и Випули*, Просвета, Београд, 1991.
Стеван Пешић *Светло острво*, Просвета, Београд, 1991.
Стеван Пешић *Тибетанци*, Просвета, Београд, 1991.

Твртко Куленовић, *Путовање*, Свјетлост, Сарајево, 1974.
Хајнрих Харер, *Седам година на Тибету*, Матица Српска, Нови Сад, 1956.
Чарлс Дарвин, *Мој живот*, СКЗ, коло 40, Београд, 1937.
Чеда Живановић, *Од Рудника до Анда*, Лазаревац, 2002.
Џек Керуак, *Дарма луталице*, Бигз, Београд, 1959.
Џек Керуак, *На путу*, Геопоетика, Београд, 2008.

Хумористички путописи

Бил Брајсон, *Ни овде ни тамо (путешествије по Европи)*, Лагуна, Београд, 2004.
Бранко Н. Ракочевевић, *Путописи*, Запис, Београд, 1983.
Ефраим Кишон, *Кита боли море*, ИП“Book“ Марсо, Београд, 2000.
Зуко Џумхур, *Писма из Азије*, Свјетлост, Сарајево, 1991.
Зуко Џумхур, *Писма из Африке и Европе*, Свјетлост, Сарајево, 1991.
Милан Ратковић, *Дневник пробисвета*, Интерпринт, Београд, 1994.
Момо Капор, *Књига жалби*, Знање, Загреб, 1986.
Перо Златар, *Откључани глобус*, Знање, Загреб
Умберто Еко, *Како сам путовао с лососом*, Народна књига, Београд, 1998.

Поморски путописи

Бертардон де Ла Брокијер, *Путовање преко мора*, Чигоја штампа, Београд, 2002.
Борна Бебек, *Сантана*, Вук Караџић, Параћин, 1989.
Ирвинг Стон, *Чудесни путеви постанка*, Аугуст Цесарец, Загреб, 1985.
Јелена и Србољуб Којадиновић, *Сунчано једро*, Нишро Жеж, Београд, 1979.
Јожа Хорват, *Беса-бродски дневник*, Младост, Сарајево, 1988.
Кабеса де Вака, *Бродоломи*, Утопија, Београд, 2007.
Тор Хајердал, *Експедиција Кон-Тики*, Младо поколење, Београд, 1959.
Франс Бенгстон, *Дуги бродови*, Напријед, Загреб, 1959.
Чарлс Дарвин, *Путовање једног природњака око света*, Ново поколење, Београд, 1951.
Џек Лондон, *Крстарење Снарка*, ИП Рад, београд, 1956.

Путопис данас

Пре појаве телевизијских путописних репортажа, књиге путописи били су заступљенији у животима људи. Док данас настаје све мање квалитетних путописа на светској литерарној сцени, са друге стране имамо свакодневну појаву разних занимљивих и квалитетних емисија и документарних филмова који нас воде на готово сваку тачку Земље. Међутим, поставља се питање како то да данас, када је великом броју људи доступно да путује на готово сваку тачку Земљине кугле и када могу да привидно доживе много више од предходних генерација на тим путовањима, настаје доста мање квалитетних путописа? И овде изгледа важи старо правило да

повећањем квантитета углавном долази до смањења квалитета. Данас се путује много брже него некада а види се све мање, као што је то давно лепо рекао Дејвид Херберт Лоренс.

Возимо се, стижемо, гледамо, све нам је познато. А, као по неком правилу, никада не пролазимо кроз чудновату превлаку коју пруге, бродови, аутомобили и хотели шире преко површине целе Земље. Пекинг је исти као Њујорк, само се неколико ствари разликују; рекли бисмо да је више кинески, итд. Какви смо јадници, само жудимо за искуством, а наликујемо мувама које пузе по чистом и провидном целофану у који је свет умотан као бомбон, толико пажљиво да никада не допремо до њега, премда га све време видимо док се по њему крећемо, али у стварности удаљени од њега као да је Месец (Лоренс, Х. Д. (1977). *Тајне феникса*, Београд: Рад).

Савремени путописи описују углавном места на која можете доћи посредством туристичких организација, доста се описују хотели, барови, туристичка знамења и разна места за забаву. Заборавља се на основни смисао путописа који би требао да одведе читаоца на најудаљенија места на планети. Заборавља се и на алтернативне начине путовања (пешачење, ауто–стоп, а у појединим земљама данас чак и воз представља алтернативу *нормалном*, безбрижном путовању) који једини могу да вас врате у неко давно време и који једини могу да вам омогуће да доживите нешто што ћете читав живот памтити и препричавати. Није исто путовати возом, бродом, коњем, ауто–стопом, ићи пешке или путовати авионом. Напретком цивилизације губи се смисао времена, тако да онима који путују авионима остаје мало тога за описивање. Нестаје и романтичност која је једна од главних есенција за добар путопис.

Литература

- Група аутора, *Књига о путопису- зборник радова*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2001.
- Јаћимовић, С. (2005). *Путописи српске авангарде*. Београд: СКЗ.
- Мала енциклопедија*, Просвета, Београд, 1975.
- Мићић-Димовска М., Бељански С., *Од А до Ш (водич кроз књижевне изразе и појмове за ученике основних и средњих школа)*, КЗНС, 1987.
- Новаковић, Б (1961). *Од путешествија до модерног путописа*. Н. Сад – Београд.
- Ситарича, Р., Тадић, М. (2009). *Географска читанка за 7. разред*. Београд.